

С.П. Багрич,
аспірант ХарРІ НАДУ,
головний спеціаліст управління у справах сім'ї
та молоді Департаменту з гуманітарних питань
Харківської міської ради

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досліджено основні сектори сучасного суспільства, поняття та модель соціального партнерства. Розглянуто ознаки організацій “третього сектора”, принципи міжсекторної взаємодії, як однієї з необхідних умов ефективного вирішення проблем на місцевому рівні. Проаналізовано механізми соціального партнерства та напрями його активізації.

Ключові слова: соціальне партнерство, між секторна взаємодія.

Економічне реформування, яке здійснюється в Україні без дієвих механізмів підтримки населення, призвело до падіння рівня соціальної захищеності людей, зростання соціальної напруженості в суспільстві, недовіри населення до будь-яких заходів, що проводяться владними структурами. У таких умовах загострюються суперечності між потребами в процесі життєдіяльності економічно активного населення.

Розбудова в Україні демократичної системи управління обумовила те, що влада, зокрема місцева, стала більш залежною від громадян. Громадяни мають достатньо широкий спектр передбачених законом можливостей впливати на діяльність влади. За таких умов органи місцевого самоврядування перестають бути управлінськими органами, з'являється потреба в дійсно “публічних” політиках, здатних вести діалог з громадою, відстоювати власну точку зору, переконувати інших і в той же час відчувати свіжі, продуктивні ідеї, що йдуть від людей, та впроваджувати їх у життя [7].

Не дивно, що багато управлінських рішень викликають нерозуміння з боку суспільства, соціальну напругу, девальвацію моральних цінностей тощо. У цих умовах першочергового значення набуває пошук механізмів узгодження інтересів населення і влади, працівників і працедавців з метою подальшої активізації суб'єктів громадянського суспільства в Україні [3].

Актуальність розробки проблем соціального діалогу, його вищої форми – соціального партнерства в сьогоденні визначається цілою мережею чинників. Перш за все, це потреба в поширенні діалогових партнерських технологій у взаємодії соціальних суб'єктів не лише у трудовій, а й в усіх інших сферах життєдіяльності суспільства.

Необхідність цього визначається на державному рівні, про що свідчить вихід Указу Президента України від 31 липня 2004 року “Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” [1]. Йдеться про створення в Україні постійно діючої системи консультацій з громадськістю з актуальних питань державної політики.

Метою даного дослідження є визначення рівня довіри населення до державних установ, принципів побудови ефективної моделі соціального партнерства органів державної влади та місцевого самоврядування з територіальною громадою.

Аналізу сутності та змісту, принципів функціонування системи соціального партнерства присвячені роботи Л. Гордона, Є. Клопова, А. Здравомислова, А. Крестьянінова та ін. Теоретичні основи розробки проблем соціального партнерства та його базового поняття – соціального діалогу – були закладені в роботах М. Бахтіна, М. Бубера, Р. Буша, М. Вебера, Р. Гіргінова, Р. Дарендорфа, А. Здравомислова, Е. Льовінаса, А. Маршалла, О. Розенштока-Хюссі, К. Ясперса, М. Сапи, В. Жукова, Н. Балабанової.

Зараз, коли основне завдання місцевої влади, як і раніше, полягає у задоволенні потреб територіальної громади, яка на законних підставах може реалізувати своє право на участь у постановці багатьох важливих питань та в їх вирішенні.

У будь-якому сучасному суспільстві можна виділити принаймні три важливі сектори: державний – органи державної влади та місцевого самоврядування, бюджетні установи та організації, засновані на підставі

закону чи в межах повноважень державних органів; підприємницький – система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємців, що займаються діяльністю, пов'язаною з отриманням прибутку, а також сектор, що дістав назву “третього”, оскільки не належить до перших двох та має кілька принципових відмінностей [9].

Отже, “третій сектор” в Україні – це сукупність незалежних, створених за ініціативою засновників, структур, не спрямованих на здобуття прибутку або влади. Відсутність третього сектора чи його слабкий розвиток у будь-якій державі є показником її недемократичності, адже обов'язковим елементом будь-якого суспільства, що хоче вважатися демократичним, є право людини на свободу слова, право знати свої права та обов'язки тощо.

До словосполучення “організації третього сектора” можна вжити декілька синонімів: “неурядові організації” (НУО) або “недержавні організації” (оскільки йдеться про створення таких організацій незалежно від уряду чи держави), “неприбуткові організації” чи “некомерційні організації” (оскільки ці організації діють без мети отримання та розподілу прибутку між засновниками, членами, посадовими особами таких організацій).

Попри формальну назву таких організацій, територію їх діяльності чи статус, всіх їх об'єднують ознаки, спільні для всіх організацій третього сектора:

1. Недержавний (неурядовий) характер організації. Держава в особі органів державної влади та місцевого самоврядування не є засновником такої організації на підставі закону чи через ухвалення публічного акту відповідним органом влади, вона не здійснює адміністративного управління чи контролю.

2. Самоврядування. Керівництво організацією здійснюється її учасниками відповідно до її статутних документів.

3. Добровільність. Організація засновується на основі доброї волі осіб чи особи, що виступає засновником. Ніхто не може бути примушений до

вступу в організацію й нікому не може бути заборонено вийти з такої організації.

4. Неприбутковість. Метою створення чи діяльності такої організації не може бути одержання прибутку, що розподіляється між її членами, засновниками чи пов'язаними з ними особами. Прибуток організації, отриманий нею внаслідок комерційної діяльності, може використовуватися лише на статутні цілі, а кошти чи майно організації після її ліквідації не розподіляється між її членами чи засновниками, а використовується лише із статутною метою.

5. Корисність. Для своїх членів будь-яка громадська організація є корисною з приватної точки зору як організація взаємної вигоди; для суспільства ж у цілому (через сприяння благодійництву, розвитку освіти, науки, культури, захисту навколишнього середовища, надання певних соціальних послуг тощо) – вона є суспільно-корисною організацією [7].

Співпраця органів місцевого самоврядування та організацій третього сектора є невід'ємною складовою їх співіснування. Конституція України, Закон України про інформацію створюють основу співпраці організацій третього сектора з органами державної влади у сенсі доступу до інформації. Однак більш конкретну правову основу співпраці закладає Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”. Саме цей законодавчий акт передбачає участь НУО у вирішенні місцевих соціальних проблем, дає підстави для залучення органами місцевого самоврядування організацій третього сектора до виконання окремих місцевих програм, проектів, заходів, надання окремих послуг громадянам.

Ст. 26 Закону визначає виключні повноваження місцевої ради: затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування; затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного

бюджету. У таких програмах може бути місце для місцевого бізнесу та неприбуткових організацій.

Взаємодія організацій третього сектора та місцевих органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування найчастіше передбачає роботу над місцевою нормативно-правовою базою, місцевими соціальними програмами та реалізацією конкретних проектів та акцій [6].

Роль держави та її владних структур у системі соціального партнерства виявляється через призму функціонування всього державного механізму як сукупність факторів та засобів, що забезпечують дію всіх його частин в їх взаємодії. До механізму функціонування держави відноситься все, що пов'язане із взаємодією економічної, політичної та соціальної систем.

Нинішня ситуація характеризується тим, то держава втратила здатність забезпечувати оптимальний баланс між задоволенням потреб індивідів і суспільства в цілому. Відсутні стійкі механізми примирення, узгодження, гармонізації приватних інтересів, як на рівні окремих індивідів, соціальних груп і класів, так і їх узгодженості з потребами забезпечення загальнонаціональних інтересів.

Держава в соціальному партнерстві виступає в декількох ролях: власника, законодавця, орбітра (посередника), координатора, працедавця.

Головні функції держави в системі соціального партнерства: законодавча, нормотворча, організаційна, прогностична, контрольна та судова. Розвиваючи систему партнерських відносин, держава забезпечує впровадження норм міжнародного права.

Конструкція сучасного суспільства значною мірою спирається на молоде підрастаюче покоління. Україна вступила в нове тисячоліття не лише з досвідом розчарувань і втрат, а й з упевненістю у кращому майбутньому, з вірою в розквіт національної культури, досягнення високої духовності й освіченості [5].

За результатами загальнонаціонального опитування, проведеного в липні 2006 р. Інститутом соціальної та політичної психології АПН України, склалися такі рейтинги довіри [3].

Таблиця

Рейтинги довіри

<i>Владні структури та інші суспільні інститути</i>	<i>Рейтинг довіри, %</i>
Освіта	42,2
Вітчизняні засоби масової інформації	40,3
Громадські організації	31,4
Місцеві органи влади	29,9
Профспілки	27,2
Верховна Рада України	20,7
Міліція	20,0
Суди	17,5
Політичні партії	14,9

Аналізуючи вищенаведені дані, можна зробити висновок про те, що довіра населення до владних структур різного рівня та політичних партій в середньому на 10-20 % нижче від інших суспільних інститутів.

Це свідчить про необхідність підвищення рівня довіри населення до влади шляхом побудови ефективної системи соціального партнерства.

При зростанні кількості громадських організацій активна участь громадян у їх діяльності залишається низькою, хоча рівень довіри до громадських організацій є досить високим.

Показники національних опитувань свідчать, що 83% громадян ніколи не брали участь у діяльності громадських організацій (Фонд “Демократичні ініціативи”, 2000 р.), а за результатами даних Центру інновацій та розвитку — 59%. Кількість громадян, які визнають себе членами громадських організацій зменшилися з 30 % опитаних у 1991 р. до 13% у 1996р. (дані

Фонду “Демократичні ініціативи”) і до 7,8 % у 1999р. (Центр інновацій та розвитку), 15,6 % населення брали участь в громадських організаціях. Головними причинами, чому громадяни не беруть участь у діяльності громадських організацій, були названі як суб’єктивні (відсутність часу — 18,9%, відсутність бажання – 16,8 %), так і об’єктивні (відсутність довіри до громадських організацій – 8,4 %, відсутність тих недержавних організацій, для яких є бажання працювати – 7,9 %, недостатньо інформації про діяльність громадських організацій – 6,6 %). Опитані визнали найактивнішими громадські організації у своїх регіонах дитячо-юнацькі, спілки захисту прав споживачів та національно-культурні центри. Дані цього опитування багато в чому корелюються з опитуванням, проведеним Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES), за яким 26% опитаних готові приєднатися до громадських організацій захисту споживачів, 12% – до молодіжних і лише 5% – до політичних.

Невирішеність соціальних проблем завжди викликала соціальну напругу в суспільстві, однак ця їх негативна роль значно зростає в умовах кризи та дестабілізації. Більшість політиків та експертів сходяться на думці про виникнення кризової ситуації в політичній сфері та появі передумов до дестабілізації соціально-економічної сфери нашої держави.

Оскільки всі сектори діють в одному територіальному просторі, досить часто між їх представниками встановлюються певні взаємини, які називають міжсекторною взаємодією. Коли мова йде про організацію соціальної роботи у громаді, такий вид взаємодії є однією з необхідних умов ефективного вирішення проблем на місцевому рівні.

На сьогодні застосовується досить велика кількість різноманітних форм, методів та механізмів взаємодії між представниками місцевої влади та місцевих НУО. Взагалі кожна окрема територіальна громада має можливості розробляти власну модель міжсекторальної співпраці з урахуванням специфіки регіону, місцевих проблем та наявних ресурсів.

Усе більшого поширення набуває модель соціального партнерства, що передбачає встановлення конструктивної взаємодії між трьома секторами. Окремі автори зазначають, що між трьома секторами влади існує й четвертий. Це – засоби масової інформації, які формують певну суспільну думку членів громади про окрему діяльність цих секторів, їх взаємодію на рівні громади.

Соціальне партнерство може мати різні форми, серед яких: конкурси соціальних проектів для неурядових організацій, соціальне замовлення, залучення громадськості до розробки рішень органів влади, громадські консультативно-дорадчі ради, координаційні структури, інформаційне забезпечення громадськості, просвіта членів територіальної громади [11].

Налагодження партнерства сприяє формуванню ознак стабільної, комплексної соціальної роботи в територіальній громаді, характеризується прагненням до втручання в її найбільш гострі соціальні проблеми. Особливостями взаємодії з партнерськими організаціями є напрацювання моделей соціальної роботи для вирішення адресних соціальних проблем.

У контексті нашого дослідження під поняттям “соціальне партнерство” ми розуміємо суспільну систему, яка діє в межах ідеологічного, політичного та економічного простору, і замість протистояння та боротьби суб`єктів соціального партнерства пропонує їх співробітництво та соціальну згоду.

Соціальне партнерство виступає як суб`єкт-суб`єктна взаємодія. Проте йому властиві також суб`єкт-об`єктні відносини, що дозволяють шляхом пізнавально-оцінювальних процедур уточнити предмет соціального діалогу. Соціальне партнерство як система відносин може виникнути лише в тому випадку, якщо сторони розглядають одна одну як бажаних потенційних або реальних партнерів і готові до співпраці на основі розподілу повноважень та відповідальності [10].

Теорія соціального партнерства базується на визнанні необхідності спільності позицій учасників діалогу, коли спілкування і діяльність суб`єктів

спрямовано на досягнення загальної соціально-значущої мети шляхом кооперації зусиль, що сприяє подоланню антагонізму.

Соціальне партнерство як найзріліша форма діалогової взаємодії розглядається нами з позицій діяльнісного підходу, тобто з погляду його місця і ролі у вирішенні існуючих соціальних проблем в рамках суспільної практики.

Сутність соціального партнерства розкривається через його функції. По-перше, воно може виступати механізмом узгодження соціальних інтересів з урахуванням їх відмінностей і навіть суперечностей. По-друге, воно може бути засобом реалізації соціальної політики, що забезпечує участь усіх соціальних суб'єктів в організаційно-управлінській діяльності. Оскільки управління пронизує всі сфери життєдіяльності суспільства, то соціальне партнерство може забезпечити взаємодію соціальних суб'єктів у будь-якій з них – економічній, політичній, культурній та ін. [2].

Оскільки соціальне партнерство ґрунтується на принципах рівноправності, довір'я, соціальної справедливості та взаємної відповідальності сторін, воно може забезпечити рішення соціальних суперечностей легітимним, цивілізованим шляхом. У процесі соціально-партнерської взаємодії відбувається, по-перше, обмін думками; по-друге, передача соціально-значущої інформації один одному; по-третє, досягнення взаєморозуміння між сторонами, пошук загальних місць стикання.

Розширення соціальної бази діалогової взаємодії потребує наявності чітких механізмів та технологій її реалізації, розробки обґрунтованих критеріальних показників її ефективності.

Усе це робить необхідним глибоке вивчення теоретичних засад становлення та подальшого розвитку системи соціального партнерства, визначення специфіки цього процесу в умовах трансформації українського суспільства.

Проте в науковій літературі здебільшого соціальне партнерство розглядається як регулятор соціально-трудоких відносин у суспільстві, що трансформується.

Не проаналізовано різні теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену соціального партнерства, не вивчені механізми становлення, функціонування та розвитку даної системи, не розроблені критерії оцінки її ефективності, що ускладнює розробку і впровадження її оптимальної моделі.

На думку авторів, малодослідженим залишається процес соціального партнерства між владою, громадськими організаціями, бізнесом та засобами масової інформації, що відбувається з метою надання соціальних послуг та зменшення соціальної напруги у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України “Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” від 31.07.2004 р. № 854/2004. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Балабанова Н.В., Жуков В.І., Пилипенко В.Є. Соціальний діалог. Соціальне партнерство. Соціальна держава /Академія праці та соціальних відносин. – К., 2002. – 189 с.
3. Головатий М.Ф. Соціологія молоді. – К., 2006. – С. 43.
4. Жуков В., Скуратівський В. Соціальне партнерство в Україні: Навч. посіб. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 120 с.
5. Мягких В.Б. Соціальне здоров'я молоді в умовах сучасного українського суспільства: Автореф. дис. ... к.соц.н.: 22.00.04 [Електронний ресурс] / Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2007. – 20 с.
6. Построение партнерства: Метод. рек. – К.: Alliance, 2003. – 143 с.
7. Рада та громада (або як залучати громадян до місцевого самоврядування): Посіб. для працівників органів місцевого самоврядування. – К.: Академпрес, 2003. – 132 с.
8. Соціальна політика, соціальна робота й охорона здоров'я: як Україні досягти європейського рівня якості послуг: Зб. тез конференції / За ред. Т.В. Семигіної. – К.: Сфера, 2007. – 252 с.
9. Соціальна робота в Україні: теорія та практика: Наук.-метод. журн. – № 2. – К.: “Аспект – Поліграф”, 2005. – 194 с.
10. Соціальне партнерство: Навч. посіб. / С.В. Бакуменко, І.Є. Левенець, О.М. Грибаков, М.Л. Дубровський, І.М. Дубровський: Навч. посіб. – К., 1999. – 300 с.
11. Соціальний діалог. Государство в системе социального партнерства / Федерация профсоюзов Украины; Отв. ред. В.Е. Пилипенко. – К., 2002. – 189 с.

Bagrich S.P. System of social partnership: features of forming and prospect of development.

Basic sectors of modern society, notion and model of social partnership are explored. Mechanisms of action of social partnership and directions of his activation are analyzed. Signs of

organizations of the “third sector” and intersectoral co-operation principles are considered as one of necessary conditions of effective decision of problems at the local level.

Key words: social partnership, between sector co-operation.

Багрич С.П. Система социального партнерства: особенности формирования и перспективы развития.

Исследовано основные секторы современного общества, понятия и модель социального партнерства. Рассмотрены признаки организаций “третьего сектора”, принципы межсекторного взаимодействия, как одного из необходимых условий эффективного решения проблем на местном уровне. Проанализированы механизмы социального партнерства и направления его активизации.

Ключевые слова: социальное партнерство, междусекторное взаимодействие.